

Fältgentiana på gammal åkermark i Källslätten

Sören Nyström, Borlänge

Källslätten är ett stycke ålderdomligt odlingslandskap nio kilometer väster om centrala Falun, som sedan 1966 genom ideell drift, skötts med slätter och betesdjur.

Siste bonden lämnade gården 1954 och Stora Kopparberg, som blev den nye ägaren, rev de flesta husen och planterade gran på åkrarna. 1966 påbörjades framröjningen av landskapet och slätter med hjälp av liar och räfsor.

Först var det Tunabygdens Fältbiologer och från 1981 Källslättenföreningen som hade ansvaret. 1969 kom de första betesdjuren (får) på plats.

Efterhand restaurerades allt större ytor av igenplanterade och igenväxta ytor av åkrar och hackslogsmarker. 1992 kom de första nötkreaturen som betesdjur på plats tillsammans med fåren.

Idag sköts en areal om 10 hektar. Målet, redan från början, var att återställa kulturlandskapet och gynna den biologiska mångfalden.

Det dröjde ända till 1987 innan de första fältgentianorna påträffades under vår tid. Ett femtiotal exemplar växte på en då undanskymd plats. Det var den tidigblommande formen som växte på en tidigare aldrig plöjd hackslog tillsammans med darrgräs och tvåblad. Förmodligen har arten funnits på lokalen sedan lång tid tillbaka. Fyndet blev inledningen till en bättre skötsel i form av lieslätter och efterbete på fältgentianans växtplats. Antalet exemplar har varierat genom åren men aldrig överstigit 100. En tendens har varit ett högre antal vartannat år. Fram till nu har arten dykt upp på några få nya platser med några få exemplar inom Källslätten. Alltid har det varit på mark som aldrig plöjts.

I år inleddes ett filmprojekt som ska dokumentera Källslättens historia och vårt arbete för att sköta landskapet för kulturens och mångfaldens skull. De allra första filmsekvenserna togs under veckan efter midsommar då bland annat fältgentianan står i sitt flor. Vi travade ut i den gamla åkern Ladugårdstakten som ju inte varit plöjd under de senaste 70 åren, måhända längre. Moln av fjärilar lyfte där vi stegade fram i den ljumma sommarkvällen. Den gamla åkern har med tiden glesats ut på sin

gräsväxt och örterna har brett ut sig. Särskilt framträdande är numera ängsskallran. Då kunde vi se dem, de violetta blomstren, överst i ängens hierarki. I det stråk vi gick växte de överallt!

Antalet blev inte detaljräknat, men uppgick till omkring 500 exemplar! På något sätt kändes detta som en enorm belöning för allt det arbete som nedlagts i skötseln. Det som var mest oväntat var att återfinna arten i den gamla åkern som nog odlades upp i mitten av 1500-talet och som skulle bli skog 1954.

Marken där det stora beståndet av fältgentiana nu växte planterades med gran något av åren efter 1954. Omkring 1970 höggs granarna ned och eldades upp. Marken hade då en grässvål kvar och slåtter påbörjades snart därpå. Gräset hässjades och togs till vara. Efterhand efterbetades åkern i augusti månad sedan höet bärgats. I princip har samma skötsel upprepats år efter år sedan sjuttioalet.

Den lilla blåklockan har visat upp en tydlig koncentration av sin förekomst till platserna där hässjorna stått. Vid höhanteringen tröskas artens små frön ut i hässjornas närhet.

Fältgentianornas utbredning uppvisade en annan bild. De är tvååriga. De behöver en lätt markberedning för att tränga ned i marken och gro. Första året gro de och utvecklar en djup pålrot och en liten bladrosett. År två går de upp i blom och sprider sina frön. Ett efterbete med klövtramp gynnar artens strategi i detta fall. På Ladugårdstäkten borde spridningsbilden sett annorlunda ut och vara mera utspridd om kvigorna svarat för spridning och markberedning.

Vid höhanteringen använder vi hästdrivna redskap. Dels körs släpräfsor från periferin på åkern fram till hässjorna, dels körs höslädar med gräs från ännu längre bort belägna hackslogar. Just i stråket där gentianorna frodades är ett koncentrerat körfält med häst, släpräfsa och höslädar!

Troligen är det detta förhållande med lämplig markberedning jämte skötseln som skett på samma vis år efter år som givit gentianan ett dukat bord!



Den mark där fältgentianan frodades 2021 påverkas starkt av hästar som drar släpräfsa eller hösläde. Det uppstår en lätt markberedning av hästarnas hovar och av tyngden av redskapen. Särskilt gäller detta om markytan är fuktig så att grässvålen dras isär. Detta kan gynna artens groning. Foton: Sören Nyström från slåttern 2017.